

Список використаних джерел

1. Бушман Т.С. Морфологічний аналіз поняття «кадрова безпека». Науковий вісник Херсонського державного університету. 2016. Випуск 17, Частина 2. С. 76-79.
2. Кондательова С.В. Генезис поняття «кадрової безпеки» підприємства. Економіка: реалії часу. 2015. №5(21). С. 194-198.

Ільч Л. М.,

*д.е н., доцент, провідний науковий співробітник
відділу соціальних ризиків у сфері зайнятості населення
Інституту демографії та соціальних досліджень
імені М. В. Птухи НАН України*

АКТИВІЗАЦІЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ІНІЦІАТИВИ ТА САМОЗАЙНЯТІСТЬ ЯК ДРАЙВЕРИ СТАЛОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Одними з потужних драйверів соціального-економічного розвитку будь-якої держави є активізація підприємницької ініціативи та самозайнятості населення. Досвід останніх десятиліть на які припадали демографічні, економічні, соціальні та політичні потрясіння переконливо засвідчив, що подолання кризи можливе лише за умови консолідації суспільства навколо мети забезпечення сталого економічного розвитку. Держава має створити дієву інституційну платформу для розвитку підприємництва і сприяння зайнятості населення, яка забезпечуватиме рівний доступ до фінансових, майнових, природних ресурсів, стимулюватиме громадян до прояву підприємницьких ініціатив та реалізації креативного потенціалу.

Проблемам активізації підприємницької ініціативи та сприяння самозайнятості присвячено чимало наукових праць як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Серед найбільш значимих варто відзначити роботи Л. Безтелесної, Л. Гармідер, Б. Генкіна, І. Гнибіденка, О. Грішньої, Р. Еренберга, С. Калініної, С. Кожемякіної, І. Кравченко, Е. Лібанової, Л. Лугай, Ю. Маршавіна, В. Онікієнка, І. Петрової, А. Рофе, С. Рощина, М. Семикіної Л. Шаульської та інших. Попри широкий спектр досліджень у цьому напрямі, варто зазначити, що більшість з них спрямована на дослідження економічної сутності самозайнятості, факторів, які на неї впливають, методичних підходів до її моніторингу та нормативно-правових аспектів її регулювання. Враховуючи, що трансформація ринку праці постійно прискорюється технологічними драйверами, які впливають на зміст і характер праці, життєвий цикл професій, появу і зникнення нових, поширення інноваційних видів зайнятості, постає необхідність у розширенні уявлень про можливості стимулювання підприємництва та самозайнятості населення.

Метою публікації є дослідження європейських практик активізації підприємницької ініціативи та самозайнятості як дієвої стратегії мінімізації ризиків безробіття.

Відповідно чинному законодавству створення умов для самозайнятості населення та підтримка підприємницької ініціативи в Україні забезпечується шляхом консалтингової підтримки з питань організації та провадження підприємницької діяльності, одноразової

допомоги по безробіттю для організації такої діяльності [1], фіскального стимулювання, а також фінансової підтримки малого бізнесу, шляхом кредитування і фінансування, як спеціальними державними установами, комерційними банками, так і неприбутковими організаціями.

Водночас, аналізуючи передові світові практики, можна виявити більш ширший спектр заходів, які визначають стратегію активізації підприємницької ініціативи та самозайнятості. Переважно такі стратегії реалізуються шляхом створення сприятливих умов започаткування бізнесу та його оподаткування, надання державної фінансової підтримки безробітним, шляхом спрощення процедури відкриття малого підприємства (МП); забезпечення гарантій отримання низько відсоткових позик на започаткування бізнесу макрофінансовими інституціями та небанківськими організаціями; забезпечення умов доступу МП до ринку (надання допоміжних послуг, навчання, наставництва та консультацій, пов'язаних із експортно-імпортною діяльністю підприємств, розширенням торгово-економічних зв'язків); формування культури ведення бізнесу тощо. У цьому контексті розглянемо кілька європейських практик щодо активізації підприємницьких ініціатив та самозайнятості населення.

Серед заходів, спрямованих на сприяння підприємництву урядом **Австрії** передбачено зниження адміністративних витрат на відкриття нової справи, регулювання процедури банкрутства, розширення доступу населення до нових знань щодо організації та ведення малого бізнесу. Державною програмою сприяння підприємництву передбачено консалтингову підтримку та навчання з залученням зовнішніх бізнес-тренерів і коучів, а також фінансову підтримку від служби зайнятості для покриття витрат на проживання, якщо здобувачі навчаються поза межами місць свого постійного проживання. З метою забезпечення гендерної рівності у реалізації підприємницького потенціалу жінкам гарантоване право на більшу доплату за витрати на бізнес-навчання (на 50% від повної вартості). Досить поширеною є практика мікрокредитування самозайнятих та субсидіювання приватних підприємців, які працевлаштовують безробітних та випускників вищих навчальних закладів віком до 30 років. Субсидії виплачуються Державною службою зайнятості у розмірі 25% від валової заробітної плати і надаються терміном до одного року. Австрійською економічною службою надаються фінансові гарантії для інноваційних стартапів. Агенція зі сприяння дослідженням підтримує відкриття малого підприємництва в академічному просторі шляхом надання консалтингової допомоги щодо грантів та організаційного й бухгалтерського супроводу стартап-проектів.

У **Болгарії** реалізується система заходів, спрямована на активізацію самозайнятості та сприяння розвитку мікро- та середніх підприємств у сільськогосподарських населених пунктах з високим рівнем безробіття. Бенефіціари повинні представити до розгляду життєво важливі бізнес-ідеї та обґрунтування їх конкурентоспроможності на внутрішньому ринку. У випадку схвалення ідеї підприємцям-початківцям через мережу бізнес-центрів надаються інформаційні, навчальні, консалтингові, маркетингові, організаційні та інші види послуг щодо організації і здійснення підприємницької діяльності [2]. Інституційна підтримка підприємницьких ініціатив також реалізується посередництвом бізнес-інкубаторів, які

здійснюють підтримку підприємців-початківців на всіх етапах від розробки ідеї до її комерціалізації.

У **Ісландії** урядова інституційна підтримка спрямована переважно на інноваційне підприємництво та стимулювання винахідників і підприємців, надання консалтингу щодо оцінки бізнес-ідей та розробки стратегії розвитку відповідного бізнесу. Державою законодавчо гарантоване пільгове оподаткування для фізичних і юридичних осіб, які інвестують у дослідження та розробку інновацій. З метою надання фінансової підтримки винахідникам та підприємцям у Ісландії діють чотири фонди: Фонд розвитку технологій, Ісландський науково-дослідницький фонд, Новий бізнес-венчурний фонд, а також Венчурний фонд Frumtak, які інвестують кошти в нові інноваційні компанії, які мають потенціал зростання [3].

У **Іспанії** у якості альтернативи допомоги по безробіттю, особам, які зорієнтовані на самозайнятість гарантована одноразова допомога на відкриття власної справи (60% від загальних виплат допомоги по безробіттю на особу впродовж законодавчо регламентованого терміну соціального захисту, а для чоловіків віком до 30 років та жінок до 35 років - 80%) [4]. Сплатення єдиного соціального внеску здійснюється автоматизовано і проходить через державну службу зайнятості.

Державна підтримка самозайнятості та створення робочих місць посилюється кількома дієвими важелями. По-перше, законодавчо передбачено відстрочку податкових платежів (до 18000 євро) [5]. По-друге, встановлено фіскальні бонуси для підприємств при наймі першого співробітника. Роботодавцям компенсується 50% фактичних витрат у розмірі єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за новоприбулих працівників впродовж двох років трудового договору. По-четверте, оподаткування здійснюється на 80% суми чистого прибутку.

Уряд **Латвії** в пріоритетах соціально-економічного розвитку визначає активізацію суспільства в напрямі реалізації підприємницьких ініціатив щодо створення інновацій. Сприяння самозайнятості реалізується у два етапи. На першому етапі бажаним відкрити власну справу надається консалтингова підтримка з організації та ведення бізнесу (20 консультацій впродовж трьох місяців). Логічним завершенням цього етапу є складання і представлення до розгляду бізнес-плану. Ухвалені бізнес-плани отримують початкове фінансування в розмірі до 6000 євро та тримісячну стипендію для підприємця, яка еквівалентна мінімальній заробітній платі [2]. Така інституційна підтримка надається безробітним, які вже мають певну бізнес-освіту (професійну або вищу освіту). Крім того, в країні діє мережа бізнес-інкубаторів, які надають молодим підприємцям дисконтні консалтингові та бізнес-послуги, а також приміщення та об'єкти у перші роки розвитку бізнесу. Однак допомога бізнес-інкубаторів не поширюється на новостворені малі підприємства у традиційних секторах економіки (зокрема, сільське господарство, фінансова діяльність, транспорт та зв'язок, виробництво алкогольних та тютюнових виробів).

Литва має диференційовану систему заходів щодо активізації підприємництва та самозайнятості. Литовською біржею праці надається консалтингова і просвітницька підтримка підприємцям-початківцям про умови започаткування бізнесу, його організацію і

розвиток, найм співробітників, можливості для отримання бізнес-сертифікатів, а також здійснення діяльності відповідно до них. Законом Литви «Про розвиток малого та середнього бізнесу» передбачено державну допомогу малому та середньому бізнесу, зокрема надання гарантій на податкові пільги; мікрокредити та позики за пільговими ставками; організаційну та консалтингову підтримку від бізнес-інкубаторів та центрів бізнес-інформування [2].

Відповідно до законодавства Литви самозайняті можуть обрати кілька способів сплати податків: оплачуючи патент; сплачуючи обов'язкові внески державного соціального страхування (ОВДСС) і прибутковий податок з населення (ППН) або податок з мікропідприємства. Якщо самозайнята особа сплачує ОВДСС і ППН, то останній сплачуватиметься один раз на рік в розмірі 20% від загальних доходів (податок буде меншим, у разі подання податкової декларації, де будуть вказані виправдані витрати, наприклад на медичні послуги або навчання). У свою чергу, ОВДСС обов'язково сплачується раз на квартал, але лише за ті місяці, коли дохід досягав розміру мінімальної зарплати. Отже, якщо доходи самозайнятої особи становили менше розміру мінімальної зарплати, то соціальний податок не сплачується. Проте, якщо дохід був вищим розміру мінімальної зарплати, то самозайнятий обирає самостійно платити податок з еквівалентний розміру МЗП або з більшої суми.

У **Румунії** з метою активізації виходу безробітного населення на ринок праці та започаткування власної справи підприємцям-початківцям надаються субсидійовані кредити з 50%-ю дисконтованою ставкою, яка розраховується за основною відсотковою ставкою Національного банку. Таке кредитування здійснюється Фондом страхування на випадок безробіття і розраховане на малі підприємства, а також кооперативи, сімейні асоціації та приватних підприємців. Воно реалізується впродовж трьох років з шестимісячним графіком, але за умови, що бенефіціари не найматимуть більше ніж 249 працівників, і зобов'язуються створити щонайменше 60% нових робочих місць для працевлаштування зареєстрованих безробітних.

У **Сербії** з початку 2000-х років діє розгалужена мережа державних консалтингових центрів основною місією якої є: сприяння самозайнятості та започаткування (або розширення) бізнесу, працевлаштуванню безробітних на мікро-, малі та середні підприємства. Сприяння самозайнятості та створення нових робочих місць підтримується державним коштом шляхом субсидіювання і грантових програм. На означені цілі нині передбачається 20% від загального бюджету активних заходів сприяння зайнятості населення. Одноразова сума гранту на відкриття нового бізнесу (1000-2000 євро) надається лише за наявності затвердженого бізнес-плану і за умови, що бенефіціар, буде самозайнятим не менше двох років [2]. Гранти надаються за наявності затвердженого бізнес-плану з умовою, що бенефіціар лишатиметься самозайнятим щонайменше два роки.

Урядом **Фінляндії** у числі пріоритетних завдань визначено підтримку бізнесу, який зорієнтований не тільки на внутрішній, а й на зовнішній ринок. У частці загальних витрат на НДДКР на малий бізнес припадає близько 12% [6]. Пріоритет фінський уряд віддає наукомістким галузям виробництва, серед яких - електроніка, біотехнології, телекомунікації, інформатика, енергетика, лісова промисловість і металообробка, енергетика. З метою

інформаційної та організаційної підтримки підприємництва у Фінляндії діє безкоштовний онлайн-сервіс Suomi.fi. Він надає інформацію про всі види допомоги підприємцям, бізнес-планування, ліцензування, найм персоналу, реєстрації, продажу та купівлі бізнесу [7]. Крім того існує досить розгалужена мережа агенцій регіонального розвитку, які надають послуги щодо реєстрації компанії в Реєстрі підприємств; супроводу угод з купівлі та продажу бізнесу; передачі прав власності; консультацій щодо виходу на міжнародний ринок; допомогу у встановленні контактів з представниками різних сфер бізнесу.

Варто зазначити, що для підтримки малого та середнього бізнесу фінським урядом передбачено низку заходів, зокрема: податкові пільги (передбачені виключно для підприємств суднобудування, металообробної та будівельної промисловості); зниження транспортних тарифів, регіональні транспортні субсидії; повернення імпортного мита і звільнення від сплати ПДВ з експорту тощо.

На відкриття нової справи за умови представлення бізнес-ідеї, плану комерційної діяльності та розрахунку рентабельності державою надається стартова допомога. Вона виплачується впродовж шести місяців у розмірі 580-880 євро на місяць. Інноваційних проекти субсидіюються Фондом винаходів і Фондом Tekes. Відповідно до державної програми фінансової допомоги малим і середнім підприємствам уряд може оплатити до 30% вартості повних витрат на організацію бізнесу.

Самозайняті особи мають бути зареєстровані у Службі державних доходів. На відміну від підприємців, самозайняті не сплачують кошти за реєстрацію. Однак вони у встановленому законом порядку здійснюють обов'язкові внески за ті місяці звітного кварталу, в яких доходи від їхньої діяльності склали не менше 380 євро. Обов'язкові соціальні внески здійснюються із суми, яка становить не менше 380 євро в місяць.

У **Франції** ключовим елементом стратегії сприяння зайнятості населення є система заходів щодо фінансової підтримки підприємницької ініціативи та створення нових робочих місць [8]. Цікавою практикою у цьому напрямі є стимулювання самозайнятості серед молоді. Новою програмою створення і підтримки бізнесу передбачено фінансове стимулювання створення нових робочих місць та працевлаштування безробітних. В рамках програми «New services, young people» пропонується грантова підтримка молодіжної самозайнятості. Цільовою аудиторією цієї програми є безробітна молодь віком 16-25 рр, у тому числі і низькокваліфікована. Перший грант на започаткування власної справи становить 300 євро на місяць, а далі впродовж року допомога збільшується і становить - 450 євро. Започаткування власної справи і отримання статусу приватного підприємця (Auto Entrepreneur) у Франції є досить комфортним і привабливим. Нормативно передбачено, що соціальні та податкові виплати приватних підприємців сплачуються пропорційно отриманого прибутку. Якщо підприємство нічого не заробляє, то відповідно й не сплачує податки. Статус приватного підприємця надає можливість звільнення підприємця від сплати НДС та локальних податків і зборів. Крім того, приватні підприємці мають право самостійно обирати крайній термін оплати спрощеного мікроподатку та мікросоціальних внесків.

Досить розширений спектр урядової підтримки підприємницької ініціативи має **Швеція**, зокрема: популяризація серед населення позитивного ставлення до самозайнятості,

активна політика зайнятості на транзитивному ринку праці; пільгове оподаткування малого бізнесу; надання низько відсоткового кредитування для започаткування нової справи (терміном на три роки); сприяння розширенню доступу малих підприємців до участі у державних закупівлях; підвищення конкурентоспроможності соціальних послуг шляхом урізноманітнення провайдерів у раніше захищених секторах (охорона здоров'я, піклування про людей похилого віку, освіта) тощо. Крім того, урядом Швеції передбачено підтримку переходу від зайнятості до самозайнятості. Зокрема особи, які вирішили стати самозайнятими отримують матеріальну допомогу впродовж двох років з моменту започаткування власного бізнесу на суму еквівалентну доходу з останнього робочого місця за наймом.

Вивчення європейських практик стимулювання самозайнятості та активізації підприємницької ініціативи дає підстави стверджувати, що основним завданням держави у цій сфері є створення економічно виваженої нормативно-правової бази, яка забезпечить рівний доступ до інформаційних, освітніх, фінансових, людських та інших ресурсів. Маємо усвідомлювати, що процес активізації підприємницької ініціативи та самозайнятості передбачає масштабну просвітницьку діяльність (проведення роад-шоу, семінарів, тренінгів, консультацій представників бізнес-кіл щодо пошуку ноу-хау та необхідних технологій для покращення інноваційної діяльності; найкращих практик організації й ведення малого бізнесу), інфраструктурну та інституційну підтримку, спрямовану на створення кредитних, маркетингових та розподільних мереж у сприянні та налагодженні ділових зв'язків між університетами, науково-дослідними інститутами та малими підприємствами. Національне законодавство потребує удосконалення у частині стимулювання інноваційної активності малих підприємств та їх виходу на зовнішні ринки, а також сприяння самозайнятості у депресивних регіонах та сільській місцевості. Перспективні дослідження будуть пов'язані з розробленням методології визначення прихованого обсягу самозайнятості та малого бізнесу в Україні, вивчення основних тенденцій у їхньому розвитку та удосконалення нормативно-правового забезпечення, спрямованого на легалізацію тіньового підприємництва.

Список використаних джерел:

1. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 р. № 5067–VI // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/803-12> (Дата звернення: 02.05.2019).
2. Self-employment in Europe 2010: European Employment Observatory Review. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2010. 52 p.
3. Agnarsson S. EEO Review: Self-employment, 2010. Iceland. Reykjavik: Institute of Economic Studies, University of Iceland. 11 p.
4. Changes for Spanish self-employed in 2018. URL: <http://selfemployedinspain.com/changes-spanish-self-employed-2018/> (Accessed: 25.04.2019).
5. Important novelties for self-employed 2018 in Spain. URL: <http://www.costagestion.es/important-novelties-for-self-employed-2018/> (Accessed: 25.04.2019).

6. Jokivuori P., Miettinen A. Finland: Self-employed workers. URL: <https://www.eurofound.europa.eu/publications/report/2009/finland-self-employed-workers> (Accessed: 25.04.2019).

7. Official web-site Suomi. URL: <https://www.suomi.fi/company/business-planner-wizard> (Accessed: 25.04.2019).

8. Hatfield I. Self-employment in Europe, 2015. URL: <http://www.ippr.org/publications/selfemployment-in-europe> (Accessed: 25.04.2019).

В.В. Баліцька

д.е.н., професор кафедри теоретичної та прикладної економіки ІПК ДСЗУ

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ «ІННОВАЦІЙНОГО ЯДРА ЗАЙНЯТОСТІ» В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Інноваційний розвиток будь-якої країни створює платформу для появи нових сучасних сфер людської діяльності, інноваційних систем виробництва продукції та надання послуг з метою задоволення потреб всіх верств населення та забезпечення продуктивної роботи суб'єктів економіки. Інноваційний тип суспільного виробництва породжує нові галузі, сектори, прогресивні бізнес-структури, що потребує створення новітніх робочих місць та появи сучасних професій. Вагому роль в таких суспільно значимих змінах відіграє наявність в країні сформованого «інноваційного ядра зайнятості». Це поняття пропонується розуміти в контексті отримання суспільством реальних результатів від діяльності «інноваційного ядра зайнятості» у вигляді створених інноваційних продуктів (послуг), які є конкурентоспроможними на національному та світовому ринках.

З огляду на те, що інновація поєднує дві сторони людської діяльності – наукову та виробничу, а також є матеріалізованим результатом науково-технічної діяльності, побудованої на сучасних передових методологіях та креативному мисленні, отримання позитивних результатів, насамперед, залежить від функціонування «інноваційного ядра зайнятості» в індустріальних секторах національної економіки.

І.О. Давидова [1], досліджуючи сутнісні характеристики інноваційної зайнятості та проблематику взаємодії сучасного інноваційного процесу та ринків праці в розвинених країнах узагальнила основні тенденції, які характеризують риси інноваційної зайнятості, це:

- формування нового типу працівника (в наукових дослідженнях зазначений тип трактується як «багата індивідуальність», «багатовимірна людина», «інформаційний тип працівника», «креативний фахівець» тощо);

- розвиток нової мотиваційної системи, де інновації безпосередньо виступають стимулами, створюючи підстави для покращення умов праці та збільшення доходів учасників виробничого процесу;

- зміни в організації праці і поява нових форм зайнятості; мобільна реструктуризація зайнятих в усіх галузях; стабільне підвищення кваліфікаційного рівня трудових ресурсів;

- виникнення нового виду трудової діяльності – інформаційної праці, як системи відносин, пов'язаної з відтворенням інформаційних ресурсів;